

**К.Қабылғазина,
Әл Фараби атындағы Ұлттық университет профессоры,
А.Ақынбекова,
аға оқытушы
e-mail: Kabylgazina.klara@mail.ru**

Тәуелсіз ел радиосының даму бағыттары

Түйіндеме

ҚР мемлекеті тәуелсіздігін алғаннан кейінгі кезеңде Қазақ радиосы жаңаша бағыт-бағдарда жұмыс істей бастады. Хабарлардың форматы, мазмұны, сөздік мағынасы өзгерді. Таспалық хабарлар азайып, тікелей эфирді меңгеру толықтай жүзеге асырылды. Радио әлемдік радиолардың бай тәжірибелерінен үлгі ала отырып, даму үстінде. Мемлекет ақпарат айдынындағы Қазақ радиосының рөлі зор екендігін осы саланы зерттеуші ғалымдар айқындап берді. Осы үрдіс әлі де жалғасын табуда. Қазақ радиосы мен «Шалқар» радиосы - Қазақстан Республикасы мемлекеттік саясатының негізгі бағыттарын насихаттап, жүйелі түрде ақпараттық қолдау көрсетіп, республиканың мәдени, экономикалық, әлеуметтік т.б. салаларда алға басуына лайықты көмек көрсетіп келе жатқан ақпарат құралдары.

Кілт сөздер: тәуелсіздік, мемлекет, нарық, формат.

Резюме

**К.Қабылғазина,
профессор Казахского национального университета имени аль-Фараби
А.Ақынбекова,
старший преподаватель**

e-mail: Kabylgazina.klara@mail.ru

Направления развития радио независимого государства

Резюме

После обретения независимости Казахское радио начал работать по новому направлению. Формат, контент, а также задача передач – все кардинально изменилось. Вместо записных передач начал доминировать вещание в прямом эфире. Настоящее время отечественное радио руководствуясь богатым опытом предшественников продолжает стабильно развиваться. Ученые, исследовавшие эту сферу, доказали, что Казахского радио занял ключевую роль в становлении информационного пространства страны. И сейчас мы свидетели того, что этот процесс продолжается с новым темпом. Казахское радио и радио «Шалқар» – средства массовой информации, которые активно пропагандируют основные направления государственной политики Республики Казахстан, стимулируя при этом экономическое, социальное и культурное развитие страны.

Ключевые слова: независимость, государство, рынок, формат

**K.Kabylgazina,
Professor of the al-Farabi Kazakh national university**

A.Akynbekova,

Senior Lecturer

e-mail: Kabylgazina.klara@mail.ru

Directions of development of an independent state's radio

Summary

After gaining independence, the Kazakh radio started to work in a new direction. The format, content and objective of program - everything has changed cardinally. Broadcasting live began to dominate instead recording programs. Currently, the Kazakh radio guiding wealth experience of predecessors continues to grow steadily. Scientists who have studied this area have proved that Kazakh radio has taken a key role in the development of the country's information space. And now we see that this process continues with the new tempo. Kazakh radio and radio "Shalkhar" – the mass media, which actively promote the main directions of the state policy of the Republic of Kazakhstan, encouraging economic, social and cultural development of the country.

Keywords: independence, state, market, format

Тәуелсіз ел радиосының даму бағыттары

Қазақ радиосы мемлекет тәуелсіздігін алғаннан кейінгі кезеңде жаңаша бағыт-бағдарда жұмыс істей бастады. Хабарлардың форматы, мазмұны, сөздік мағынасы өзгерді. Таспалық хабарлар азайып, тікелей эфирді меңгеру толықтай жүзеге асырылды. «Алтын қор» мұрағаттық материалдары сандық технологияға ауыстырылды. Бұл радио әлемдік радиолардың бай тәжірибелерінен үлгі ала отырып, даму үстінде келе жатыр. Қазақ радиосы мен «Шалқар» радиосы - Қазақстан Республикасы мемлекеттік саясатының негізгі бағыттарын насихаттап, жүйелі түрде ақпараттық қолдау көрсетіп, республиканың мәдени, экономикалық, әлеуметтік т.б. салаларда алға басуына лайықты көмек көрсетіп келе жатқан ақпарат құралдары. Қазақстан республикасы ақпарат айдынындағы Қазақ радиосының рөлі зор екендігін осы саланы зерттеуші ғалымдар айқындап берді. Бұл үрдіс жалғасын табуда.

Қазақ радиосы бағдарламалары негізінен қазақ және орыс тілдерінде, сондай-ақ Қазақстанда тұратын өзге ұлт өкілдерінің тілдерінде де жүргізіледі. Атап айтқанда түрік, неміс, татар, корей, ұйғыр, әзербайжан халықтарының өз тілдерінде бағдарламалар жүргізуіне мүмкіндіктер жасалған. Ел халқының 88,74 % осы арнаның хабарларын 24 сағат бойы тыңдауға мүмкіндіктері бар. Ал «Шалқар» ұлттық арнасы күн сайын 18 сағаттан әдемі әуен мен ұлттық мүдде тұрғысындағы мазмұнды хабарларды ұсынады. «Шалқарды» ел тұрғындарының 62,04 пайызы тыңдай алады. Бұл арна қазақ халқының форматты радиосы ретінде қалыптасқан, әлі де сол тұғырынан таймай, ұлтқа қызмет етуде. Қазақ радиосы республикадан тысқары жерлерге де, Ресей мен Қытайдың,

Өзбекстан мен Қырғыстанның шекаралық аймақтарына хабар таратады. «Шалқар» ұлттық арнасының хабарлары елдің ірі қалаларына тарайды. Интернеттегі сайты арқылы Қазақ радиосының, «Шалқар», «Астана» және «Классик» радиоларының хабарларын он-лайн режимінде тыңдау қамтамасыз етілген. Қазақ радиосы хабарлары Астана мен Алматыдан берілетін радио хабарынан және облыс орталықтары хабарынан тұрады. Ақпараттар ұзын, орта, қысқа және ультрақысқа толқындарда жұмыс істейтін радио станциялары арқылы таратылады. Бағдарламалар жедел ақпараттан (жаңалықтар, шолулар, репортаждар, т.б.), қоғамдық-саяси, экономикалық, ғылыми, білім беру, әдеби-драмалық, музыкалық, спорттық және басқа хабарлардан құралатындығын осы саланы зерттеуші ғалымдар тұжырымдаған.

Егемен Қазақстандағы демократиялық қайта жаңғыруларды, экономикадағы, әлеуметтік және мәдени салалардағы ілгерілеушіліктерді шынайы тұрғыда көрсету - ұлттық арна ретінде Қазақ радиосының басым бағыты болмақ. Арнаның алдында мемлекеттік саясатты елді-мекендердің барлығына, алыс түкпірлерге шапшаң жеткізу міндеті бұрын да болған, қазіргі кезеңде де тұр. Қазақ радиосының музыкалық форматы ұлттық және әлемдік музыкадан тұрады. Бұл формат бізге қазақстандық вокал мен операның шеберлерін ғана емес, әлемдік классика және бүгінгі таңдағы музыканың барлық бағыттарын рок, кантри, джаз, хит т.б. сөз ететін музыкалық бағдарлама жасауға мүмкіндік береді. Қазақ радиосының негізгі міндеті - мемлекеттік ақпараттық саясатты жүргізу жөніндегі тапсырысты орындап, эфирдегі сөз арқылы Тәуелсіз Қазақстанның еліміздегі және әлемдік қауымдастықтағы жаңа, сан қырлы бет-бейнесін қалыптастыру. Қазақ радиосы өзінің тарихи ақпараттық борышын орындай отырып, мемлекеттік саясатты еліміздің тұрғындарына, ал қазақстандықтардың пікірлері мен ұстанымдарын билік тізгінін ұстап отырған құрылымдарға оңтайлы және шұғыл жеткізудің көпірі болып қала береді.

Қазақ радиосы сөздердің сауатты айтылуына, тіл тазалығына және тіл мәдениетіне ерекше көңіл бөліп келеді. Радиожурналистердің кәсіби деңгейінің өскенін олардың қазақ тілінің лексикалық байлығын пайдалана отырып, эфирді еркін меңгеруінен де байқауға болады. Оған мысал ретінде «Зиялы қауым», «Інжу-маржан», «Әлқисса» хабарларын, «Армандастар» және «Замандас» бағдарламаларын т.б. айтуға болады. Сондай-ақ, «Қайырлы таң, Қазақ елі!», «Тәулік тынысы», «Айтөбел», «Наридірген», «Елім менің», «Ұшқын» бағдарламаларын алуға болады.

ҚР Президенті Н.Назарбаевтың жыл сайынғы дәстүрлі Жолдауларында жүктелген мәселелердің ел аумағында орындалу барысы туралы «Қазақстан-2050», «Жаңа Қазақстан», «Шешім қабылданды», «ЭКСПО-2017», т.б. хабарларында жүйелі түрде әңгімеленіп келеді. Төл тарихымызға жаңаша көзқарас тұрғысынан да көптеген хабарлар мен айдарлар ашылды. «Мен - қазақпын!», «Тарих толқынында», «Ұлттың жаны - ұлт тарихы», «Замана заңғарлары», «Исторические заметки», т.б. хабарларында ұлттың тарихы мәселелері сөз болып жатқанын құлағы түрік тыңдаушылардың өздері де байқауы мүмкін. Қазақ радиосының даму бағыттарын сөз еткенде эфирден тұрақты түрде беріліп жүрген хабарлардың біразымен таныстыра кеткен орынды :

Қазақ радиосының таңғы ойын-сауықтық бағдарламалар редакциясы эфирге шығаратын «Қайырлы таң, қазақ елі!» бағдарламасы тыңдаушылардың таңертеңгілік

көңілін көтеріп, рухани сергектігін арттыруға бағытталған. Таңғы көңілашар эстрадалық әндер, қызықты деректер, шартарапта болып жатқан оқиғалардан шұғыл ақпараттар, ғылым-білім, медицина, спорт, автожаңалықтар, сән әлемінің елең еткізер оқиғалары, ел іші хабарлары, ауа-райы, биржа бағамы, керек кеңестер, жедел сұқбаттар, ұлттық мәселелер төңірегінде ой-талқылаулар т.б. жекелеген айдарлар бойынша қамтылады. Шығармашылық топтың басты ұстанымы: «Тәңірінің күні жарқырап, Ұйқыдан көңіл ашар көз. Қуатты ойдан бас құрап, Еркеленіп шығар сөз».

«Қайырлы таң, Қазақ елі» – таңмен бірге оянып, тіршілігіне кіріскен барша жұрттың құлағын түре жүретін сүйікті бағдарламасы. Жетекшісі- Құралай Жұмахан, жүргізуші-редакторлары: Гүлден Қабиолдақызы, Лаура Омарқызы, Мұхамедияр Рашай, Әйгерім Оралбекқызы.

Адамның басынан өткеріп жатқан тағдыры шындықпен шынайы жазылатын әдеби-көркем бағдарлама «Өмірдің өзі новелла» деп аталады. Әдеби-көркем тілмен жазылатын сазды хабардың авторы Ләззат Қапышева. Қазақстанға еңбек сіңірген әртіс Сауық Жақанованың оқуында беріледі. Хабарды сайттан тыңдау да ешқандай қиындықсыз қолжетімді болатындай, жақсы ұйымдастырылған. Хабардың тыңдарман аудиториясы өте үлкен, Қазақ радиосының тыңдармандарының аудиториясында өзіндік орны бар хабар.

Алматы студиясынан Мұрат Мұқаштың жетекшілігімен шығатын «Табиғат және біз» хабарында Елбасы Жолдауына сай, бәсекелес елдермен тең түсу жолында елде дені сау халықтың өмір сүруі, олар өмір сүріп жүрген қоршаған орта экологиясының тазалығы, мемлекетіміздің басты назарында болып отырған халық тұтынатын табиғи өнім шығарып жатқан зауыттар мен фабрикалардың жағдайы, олардың тыныс-тіршілігі баяндалады. Хабардың форматы экологиялық, қоғамдық-танымдық, редактор -жүргізушісі Алма Серікқали.

Қоғамдық-танымдық хабар «Менің елім» бағдарламасының мақсаты - еліміздегі этносаралық достықты, ынтымақты насихаттау. Хабар барысында елімізде мекен етіп жатқан өзге этнос өкілдері біздің ана тілімізді қаншалықты меңгеріп, ата-дәстүрімізді қаншалықты сыйлайтындығы, әдебиет-мәдениетімізден қандай деңгейде хабардар екені сөз етіледі. Сонымен қоса, хабар кейіпкері өз ұлтының дәстүрі мен әдебиет-мәдениетін баяндай отырып, ата-бабасының немесе өзінің Қазақстанға қалай қоныс аударғаны жөнінде әңгімелейді. Хабардың қай кейіпкерінен болмасын қазақ халқына деген ықылас-пейіл, ризашылығы айқын аңғарылады. Жүргізушісі- танымал радиожурналист Мөлдір Жанбаева.

Бүгінгі ұрпақ санасына халқымыздың рухани құндылықтарын сіңіру, қазақтың салт-дәстүрі мен дүниетанымындағы ерекше құбылыстарды; этнографиялық байлықтарымызды уақыт ағымына сай екшеп, көпшілік тыңдарманға ұсыну сияқты мақсаттар «Қазақтың қазынасы» бағдарламасының негізгі бағыты. Хабарға белгілі мәдениеттанушы ғалымдар, тарихшылар мен этнографтар қатысады. Мәдени-танымдық хабардың жүргізушісі - журналист Мақсат Мәліков.

Әлеуметтік-танымдық бағыттағы «Қарттарым аман –саумысың?» атты хабар қарияларға қолдау көрсету жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны ақпараттық тұрғыдан сүйемелдеу бағытында жүргізіледі. Хабарда еліміздегі көргені көп, түйгені мол қазыналы қарттарымыздың әлеуметтік жағдайы туралы әңгіме болады. Астана, Алматы қаласындағы қарттар үйінің тұрғындары мен жалғыздікті қарт адамдардың бүгінгі жай-күйі қамтылады. Сонымен қатар, еліміздің өзге аймақтарындағы қарт адамдардың өмірі, 80-нен асқан, 100 жасқа келген қарияларға үкімет тарапынан көрсетіліп отырған

камқорлық мәселесі де хабарға арқау болады. Жүргізуші- танымал радиожурналист Гүлбану Алпамысқызы. Ал, мәдени-танымдық, қазақ руханиятын дамытуға өзіндік үлесін қосатын «Қаламгер.Қазақ әңгімелері» хабарының да өзіндік орны бар.Хабарда қазақ жазушыларының әңгімелері оқылады.

Нұржамал Жаңабаеваның «Шығыс жұлдыздары» мәдени-танымдық бағдарламасы - шығыстың жеткен шыңын, жүрген жолын, сұлу санасын, қарымды қалпын дарытқан даналарын санасы ояу, көкірегі ашық тыңдарманға таныту, шығыстың өн бойындағы бірегейлікті тыңдаушыға дарыту, осылайша қазақтың осы бір алып өркениеттің ажырамас бөлігі екенін айтып, қорытуды мақсат тұтқан.

Дін еркіндігі және дінаралық келісімді қамтамасыз ету бағытындағы мемлекеттік саясатқа ақпараттық қолдау көрсетуге арналған қоғамдық-танымдық бағдарлама «Жұма мінбері» деп аталады. Жүргізуші журналист Бақыт Жағыпар. Ал, Журналист Жанар Оразымбетованың «Сәуле –ғұмыр» атты мәдени-танымдық хабарының мақсаты - өшпес із, мол мұра қалдырған тұлғалар өмірінің сәулелі сәттерін тілге тиек ете отырып, бүгінгі ұрпаққа үлгі-өнеге ету. Халқына қадірі асқан біртуар жандар өмірін насихаттап, олардың кісілік пен парасатқа толы өнегелі істерінен ғибрат алуға жастарды шақыру.

Бақыт Жағыпардың «Замана заңғарлары» қоғамдық-танымдық хабары қазақ мемлекетінің дамуына үлкен еңбек сіңірген қайраткерлердің өмір өткелдері жайлы сыр шертуді, азаматтық тұлғасын сомдауды мақсат етеді. Халыққа қалтқысыз қызмет еткен ел ағаларының еңбегін өскелең ұрпаққа үлгі ету тұрғысында еңбек етуде. Ал, «Жаңа Қазақстан» радиожурналында Қазақстанның бүгінгі бет-бейнесі, экономика және бизнес саласындағы жеткен жетістіктері, жалпы қоғамдық-әлеуметтік өмір тынысы суреттеледі., Елбасы Жолдауында айтылған мәселелерді жүзеге асыру барысын насихаттауға арналған хабардың жүргізушісі -Толқынай Ахмет.

Жастарға арналған ойын-сауық хабары «Алматы түні» деп аталады.Бұл хабар Батыс мәдениетіне жаппай еліктеуге бел алған қазіргідей кезеңде ұлттық болмысымызды сақтау, салт-дәстүрімізді ұмытпау іспетті мәселеде үлкен рөл атқарады. Сонымен қатар, жастардың ел тарихына деген қызығушылығын арттырып, тіл байлығын дамыту, жазу мәдениетін көтеру тәрізді мәселелерге өзіндік үлес қосады. Редактор-жүргізушілер Аман Тасыған, Гүлбаршын Зайыровалар. Хабардың форматы тікелей эфир.

Сайлаубай Тойлыбаевтың жүргізуінде өтетін «Қазақ руханияты» әдеби хабарының мақсаты - белгілі ақын-жазушылармен, мемлекет және қоғам қайраткерлерімен сұхбаттаса отырып, қазақ әдебиеті пен мәдениетіне қатысты көкейтесті мәселелерді қозғау, сол арқылы қоғамдық санаға ой салу, зиялы қауым өкілдерінің рухани құндылықтарымызды сақтап байыту төңірегіндегі ой-пікірлерін саралау.

«Шаңырақ шуағы» хабарының мақсаты- ата-баба дәстүрлерін сақтау отырып, кейінгі ұрпақ парызы екендігін насихаттау. Елдің елдігін көрсетіп, берекесін ұйытатын басты ұлттық құндылықтарымыздың бірі – бұл ағайынның, жекжат-жұраттың татулығы, әулеттің сүттей ұйыған тірлігі, кішінің үлкенге, келіннің енеге деген ізеті, ата-ененің келінге, күйеу балаға деген пейілдері, әке-шешенің – балаға, баланың – әке-шешеге деген махаббаты, құда-құдағилардың мың жылдық сыйластығы. Хабар жастарға өнеге ретінде осындай ұлттық асыл қасиеттерімізді ел арасында насихаттауға, ұлықтауға арналған. Жүргізуші – журналист Гүлназ Молдабергенова.

Қай елдің білімі жақсы дамыса, ғылымы да жоғары өрлеп, сол елдің болашағы да жарқын болатынын өмірдің өзі дәлелдеп отыр. Біз өмір сүріп отырған ХХІ ғасыр - ғылымның шыңына жеткен заман. «Осы тұрғыдан бүгінгі қазақ ғылымы мен білімінің

жағдайы қандай, келешегі не болмақ?», «Білім беру жүйесі қалай дамуда, ғылымда ілгерілеу бар ма?» деген сұрақтарға жауап іздеу – ғылыми –танымдық «Білім көкжиегі» хабарының басты мақсаты. Қоғамдағы өзгерістерге байланысты, еліміздің білім жүйесінде де үзіліссіз реформалар болуда. Өйткені, мемлекеттің халықаралық білім кеңістігіне енуі үшін білім саласына айтарлықтай жаңашылдық пен әлемдік стандартқа сай ілгерілеушілік қажет. Ал, келешектің кілті бүгінгі жас өркеннің білім деңгейімен өлшенетінін бүкіл қоғам мойындап отыр. Хабар бүгінгі таңдағы жаңалықтар мен көкейкесті мәселелерді білім саласындағы мамандар арқылы елге түсінікті де, ұғынықты түрде жеткізіп отыруды мақсат етеді. Хабарға елімізге белгілі ғалымдар мен білім беру ісінің қызметкерлері, мамандар қатыстырылады. Жүргізушісі – журналист Нұржамал Хасанқызы.

Мәдени-танымдық бағдарлама - «Балапан» хабары. Бүлдіршіндердің таным деңгейін арттырып, ұлтжандылыққа тәрбиелеу мақсатында жүретін хабардың жүргізушісі байырғы, көптеген ізбасарлар дайындағын танымал журналист Шолпан Байғабылова. Хабардың мақсаты - Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Жолдауында айтылғандай мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту және тәрбие беру ісін жетілдіру. Балабақшаларда өтіп жатқан іс-шаралар жайлы тыңдармандарды хабарландырып отыру.

Журналист Айсәуле Бейсенхан жүргізетін рухани, сұхбат жанрындағы хабар «Жусан иісі» деп аталады. Қазақ даласының табиғаты, ұлтымызға тән болмыс-бітімі, жер су-атаулары, ежелгі әдет-ғұрып, салттарымыздың бүгінге күнге дейін жалғасуы туралы хабарда сөз болады. Хабардың кез келген тыңдарманның жүрегіне жол табары сөзсіз.

Жазира Амантайқызының «Алыстағы ағайын» хабары да жоғары рейтинг жинап отырған хабарлардың бірі. Әлемнің түкпір-түкпірінде мекен ететін қазақ диаспорасының тыныс-тіршілігін баяндау, атамекенді аңсаған алыстағы ағайын мен атажұртқа ат басын бұрған қандастарымызды халыққа таныстыру – эфирлік өнімнің мақсаты.

Әлеуметтік-проблемалық сараптамалық хабар «Ұрпақ қамы». Авторы әрі жүргізушісі: Аида Өмірзақ. Бағдарламаның мақсаты - балаларға қатысты қоғамдық-әлеуметтік мәселелерді көтере отырып, бала құқығын қорғау, жасөспірімдер арасындағы суицидтің, қылмыстың, нашақорлық пен т.б жаман іс-әрекеттердің алдын алу, бала денсаулығына, өміріне қатысты тақырыптарды көтеру.

Әдеби-сазды сұхбат форматында жүргізілетін «Ағымнан жарылсам...» хабарының жүргізушісі Мөлдір Жанбаева. Хабардың мақсаты - өнер әлеміне өзгеше өрнек салған әнші-сазгерлермен, қаламы қарымды жазушылармен, ақындармен бүкпесіз сырласу арқылы олардың шынайы болмысына қанығу. Бұрын-соңды көпшілік алдында айтылмаған сырларын аша отырып, еркін сұхбат жүргізуді мақсат етеді. Музыкалық «Біз екеуміз» атты хабар барысында жанұя жарастығын сақтап, татулықтың шырағын жаққан ерлі-зайыптылардың сырлы сұхбаты беріледі. Жетекшісі: Ләззат Қапышева, жүргізушісі Альмира Елімсары.

Қазақ радиосынан беріліп жатқан хабарлардың бәрін қамтып, анықтама беру мүмкін емес, өйткені, ондағы бағдарламалар ауқымы үнемі жаңару, даму үстінде. Заман тынысына орай өзгеріп жататын айдарлар, пішіндер, тәсілдер, тақырыптар үнемі ізденісте болатын ұжымның еңбектерінің жемісі. Қазақ радиосы журналистерінің қажырлы еңбегі кейінгі ұрпаққа үлгі болары тәжірибелік және ғылыми тұрғыда дәлелденіп отыр.

Ұсынылған әдебиеттер:

1. <http://kazradio.kz/>
2. «Қайырлы таң, Қазақ елі!» бағдарламасы
3. «Өмірдің өзі новелла» топтамасы
4. «Табиғат және біз» хабары
5. «Менің елім» хабары т.б. Қазақ радиосының эфирінен тараған хабарлар

References

1. <http://kazradio.kz/>
2. «Haiyrly tan, hazah eli!» bagdarlamasy
3. ‘Omirdin ozi novella’ toptamasy
4. ‘Tabigat jane biz’ habary
5. ‘Menin elim’ habary t.b.Hazah radiosynan taragan habarlar